

Amerikanizm: Bir Küresel Kültürel Gitgel

Koray Çalışkan

Yeni yüzyıla yeni garipliklerle girdik. Uzaydan birisi gelip bize hızlıca bir baksa mazoşist olduğumuzu düşünür. Küresel kamu araştırmalarında dünyanın en nefret edilen ülkesi seçilen Amerika, küresel kültürü tanımlayan bir pusula. Amerikalılar hem hiç seilmeyen hem de en çok öykünülen insanlar. Bu garip yarılmayı anlamamız gerekiyor.

Nasıl olur da Amerikanizm küresel bir yaklaşma uzaklaşma mekanizması kurdu? Bu kültürel gitgeli neden yaşıyoruz? Önce küsüyoruz, kızıyoruz, lanetliyoruz, büyük şeytan diyoruz, git diyoruz. Sonra dur, ne olursun, gel diyoruz. Müziğimizle, kolalarımızla, kotumuz ve bir mayısımızla, topumuz, tüfeğimiz ve 8 Mart'ımızla.

Nedir bu Amerika?

Amerika Katil Katil...

Amerika lafiyla ilk karşılaştığımda çok da sevmediğim dayımın çalıştığı yer olarak kafama kazımıştım. İstanbul'daydık, okula yeni başlıyordum, uçakları çok seviyordum. Ben de gitmek istemiştim, oraları görmek, filmlerdeki gibi aynen.

Ne olduğunu bilmeden de olsa aynen. Uçağa binmek. Kırık dökük bir şeyler hatırlıyorum. Bir de suçluluk duygusu.

Bir araba teybimiz vardı evde kullandığımız, kütüphaneli divanın üzerinde dururdu. Yanında iki tane top şeklinde hoparlör. İlk onda mı dinlemiştim, yoksa uyduruyor muyum bilmiyorum. Âşık Mahzuni'nin şarkısıydı, "Defol git yurdumdan, Amerika katil katil" diye kalmış aklımda.

Karlıkayınormanı gibi işte, beni ben yapan, arkadaş kazandıran ve kaybettiren, kültürel bir kod. Dayımın Amerika'dan gönderdiği bir çıkartma vardı, güneşe tutunca menevişlenen. Üzerinde *california* yazıyordu. O teybin önünde oturup okul çantama yapıştırmıştım, babam da "niye orada harcadın, arabaya yapıştırdık" demişti. Amerika katil katil...

New York, New York

Yıllar sonra bu kültürel gitgelin yarattığı yarılma, yargın hislerimi daha da derinleştirdi. 1997'de Amerika'ya gittim ve yaklaşık sekiz yıl orada yaşadım. Dayım gibi doktora yapmaya başlamıştım. New York'a yerleştim, şimdiki eşim ve o zamanki sevgilim Zeynep ise Boston'a. Hafta sonları bu memleketin Kamil Koç'u Peter Pan'a binip, Boston'a giderdim.

Bu gitgeller sırasında bir gün New York'a dönüp eve gidince, o eve varmanın rahatlığını, sıcaklığını hissedip şaşırışmıştım. Buraya ev diyebilmek beni tedirgin etmişti. Çevreme bakıp Vietnam'ı görüyordum, 12 Eylül'ü anımsıyordum, Pinoche vardı kafamda, bir de Che. Bu herifler öldürmüşlerdi kahramanımı(zı). İstanbul'u özlüyor, bu "herifleri" sevmiyor, ama eve iyiden iyiye ısınmaya başlıyordum.

Bir gün okuldayken insanın dışının kendine dar geldiği anlardan birini yaşadım. Engelleyemediğim bir gözyaşı dalgası bedenimin diplerinden boğazıma doğru harekete geçti. Oturduğum yerden kalktım, tuvalete gittim. Yalnız kalamadım, kapıları öyle

minikti ki içeride ne olduğunu dışarıdan görmemek imkânsızdı. Bir iki tane daha denedim hızlıca. Yok, hepsinin kapısı ancak ayıp örter. Kendimi binanın karşısındaki parka dar attım. Gözlerimden yaşlar süzülüyordu artık. Bir süre sonra da boş ver deyip koy verdim. Memleket hasretiyle tanışmıştım.

Başka şeylerle de... Amerika işte dedim kendi kendime, bencil insanların ülkesi. Bir Allah'ın kulu dönüp de bakmadı. Tuvalette yalnız kalamadım, ama parkta onca insanın yanında görünmezdim.

Amma Amerikalılar

Bir hafta sonra o beni boğan binada yine aynı bencil insanların arasında Josh diye bir arkadaş edindim. Asistanların işçi olduğunu ve birleşmelerini söyleyen bu arkadaşta “sen ne biçim Amerikalısın yahu” diye sordum. Alındı.

İki üç ay sonra Josh, ben ve bir kaç kişi daha bir toplantı yapalım dedik. 1,500 asistandık, sendikamız yoktu, öğle yemeğini dışarıda yiyecek para bile kazanamıyorduk. Amerika'da özel üniversiteler federal iş kanunlarına tabidir. Kamu ise eyalet. Eyaletler kamuda grevi yasaklar, federaller yasaklayamaz. Bizimkisi özel bir kuruluş olduğundan eğer sendikamız olsa üniversiteden hakkımızı alırdık. Bu yüzden olsa gerek, koca Amerika'da bir tane sendikalı özel üniversite yoktu. Bakmayın bize asistan dendiğine, derslerin çoğunu biz veriyor, sınavların tamamına yakınını biz okuyorduk. Aslen hocalar bize yardımcı oluyordu.

Bir toplantı yaptık başka asistanlarla. Bana göre işçiydik, asistan arkadaşların bazılarına göre ise elit! “Evet züğürttük ama ileride hoca olacaktık, sendikaya gerek yok” dedi bazıları. “Amma Amerikalısınız dedim”. Alındılar.

Kurduğumuz bir komiteyle aylarca bütün asistanlarla konuştuk. Bu arada iş ciddiye bindi, işveren önce en güçsüzlerimizi tehdit etti; yabancılardan başladılar. Amerikalıların arasında azınlıktaydık. “Bir şey olsa, siz bizi yolda bırakırsınız dedim”. Alındılar. Bu bencil gibi görünen insanların ülkesinde, Amerikan tarihinin ilk özel üniversite sendikasını kurmak 5 yıl aldı. Bu beş yıl boyunca “bu amma Amerikalılar” bana çok şey öğretti.

Amriikiy

Doktora araştırmam küresel kapitalizmin antropolojisi üzerineydi. İş küresel olunca malum, çok dolaşmak zorunda kaldım. Mısır'da, Türkiye'de ve Tennessee ve Mississippi'de yaklaşık iki sene yaşadım. Özellikle köylerde dolaşırken Mısır'da da Türkiye'de de takma adım Amerikalı oldu. Kahire'nin kuzeyinde Azbet Ramzi köyünde, arkama taktığım sırt çantasına ve giyimime bakan çiftçiler, Türkiyeli olduğumu bildikleri halde “Amriikiy” dediler bana. Suratıma karşı değil tabi; kırdaki insanın arkasından konur.

Araştırmanın Türkiye ayağını Söke'nin bir köyünde yapmıştım. Meğer orada da öyle demişler. Köyün zihinsel engelli çocuklarından biri bağırdı bir gün, “*ula amrikalı, dolaa vaa mı?*”

Jackson'daydım, Mississippi'de bir kasabadır. Bir pamuk tüccarıyla konuşuyorduk, “Bak” dedi, “kölelik hep kötü derler. Biz bu negroları alıp buralara getirmeseydik, şimdi Afrika'daki diğerleri gibi açlık çekiyor olacaktı. Oysa burada

dört-çeker araba bile alıyorlar.” Söylediklerinin ne kadar ırkçı olduğunu anlatmak zaman aldı. Beni uzun uzun dinleyen adam, “Yahu New York’lu liberaller zaten bu işleri hiç anlamaz” deyip konuşmayı bitirdi.

Amerika’da bir Amerikalı tarafından “New York’lu solculukla” suçlanmak (liberal, Amerika’da solcu demektir), Mısır’da ve Türkiye’de Amerikalı olmak, Amerika’da Che’imizi vuranların ülkesinde, Hiroşima’yı yıkanların arasında bir sendika kurmak o Küresel Kültürel Gitgel’e kapılıp durmak...

Amerikalı ve Amerikanizm

Amerikalı iyidir aslen. İnsandır çünkü. Doğru, Dünya çöpünün dörtte birini tek başına üretir, çöpçüdür yani. Doğru, dünya petrolünün yarısını tek başına yakar.

Ama tanıdığı insanı unutmaz. Saygılıdır. Önemli günlerinizi anımsar, hemen bir mektup yazar gönlünü alır insanın. Milliyetçi değildir Amerikalı. Alıngan değildir. Belki de en önemlisi değişime çok açıktır. Bir arada yaşamaya meyyaldır, tanışır, tanır, sıcakkanlı ve çocuksudur. Dünyanın en tatlı insanlarından Amerikalı.

Peki bunca tatlı insan bunca kötülüğü nasıl yapar? Dünya nüfusunun dört katını bir kerede öldürecek kadar silahı neden üretir? Dünyada yaşanan askeri darbelerin arkasında neden yeralır? Neden kendisi hakkında “*katil katil*” şarkıları yazdırır?

Küresel Gitgel bilmecesini işte bu nokta çözüyor. Amerikanizm Amerikalılıkla ilgili bir mesele değil. Çünkü Amerikalıların çoğunun Amerikanizmle alakası yok.

Hepimiz gibi hayatlarını yaşayıp gidiyorlar. Bir sürü yapı, sosyo ekonomik çerçeve fark ettirmeden belirliyor yaşamlarını. Bir odaya girip, bir içmimarın tasarımının parçası olmak gibi. Oturduğunuz yer belirleniyor. Belki sandalyeyi biraz kıpırdatabiliyorsunuz o kadar.

Seçme şansınız olduğunda dahi gücünüz yetmiyor. Afrika kökenli Amerikalı erkeklerin (biz genelde zenci diyoruz onlara) dörtte birinin oy kullanma hakkı bile yok. İçeri bir kere giren çıkan oy hakkını kaybediyor. Oy kullansan ne olur? Biri sağcı diğeri aşırı sağcı iki partinin hegemonyasını kıramıyorsun.

Yani Amerikalılar da çekiyorlar bu Amerikanizmden bizim kadar. Amerikanizm ne o zaman?

Özgürleşme önünde yapısal bir engel. Kültürel formu tüketicilik, siyasi formu emperyalizm, iktisadi formu küresel kapitalizm.

İhtiyacın yerini fantaziye, dayanışmanın yerini tahakküme, paylaşımın yerini ticarete bırakması.

Ve daha da önemlisi hızla giden üstü açık bir arabada kafaya dikilen cocacolanın bunca rezaleti unutturması. Amerika’da da burada da.